

Дотримуючись всіх цих форм, буде досягнуто максимальне наближення до тексту оригіналу.

Висновки. Перекладачі – як і всі професіонали – повинні проходити постійне навчання та вдосконалення своїх навичок шляхом набуття досвіду, самоаналізу й самокорекції. Їх «виробничий» потенціал не завжди слід вимірювати з точки зору переведених сторінок або слів, а скоріше оцінювати якість готової роботи, яка вимагає дотримання безлічі стандартів і правил. Головне завдання перекладу – це передача основної ідеї і сенсу з іноземної мови на рідну, при цьому, враховуючи всі лінгвістичні та культурні особливості

Щоб вирішити проблеми, що виникають при перекладі, перекладач повинен використовувати весь свій розум, творчість, інтуїцію і винахідливість. В даному питанні дуже важливим є загальний рівень інтелекту перекладача і його професійна підготовка. Перспективою для подальших досліджень може стати аналіз проблем перекладу з певними лінгвістичними одиницями.

Література

1. Delisle J. L'Enseignement de l'interprétation et de la traduction. Ottawa: Editions de l'Université d'Ottawa, 1981. 321 p.
2. Kussmaul P. Training the Translator. London: John Benjamins Publishing Co, 1995. 145 p.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. C.: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 1995. 457 p.
4. Nida E. The Theory and Practice of Translating. C. Taber. New York: Brill, Leiden, 1974. 195 p.
5. Tricás M. Manual de traducción francés-castellano. B.: Gedisa S.A, 1995. 430 p.

Кузан Г.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

Рак Н.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

Сенькович О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 81'2:811.111

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ІНСТРУКЦІЙ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розглядаються особливості перекладу науково-технічного тексту, а саме специфіка перекладу модальних дієслів у технічних текстах. Проаналізовано засоби вираження модальності в науково-технічних текстах на матеріалі інструкцій при перекладі з англійської мови на українську. Подано детальну характеристику модальних дієслів, встановлено найбільш та найменш поширені модальні дієслова, які вживаються в інструкціях, а також способи їх передачі українською мовою.

Ключові слова: модальне дієслово, переклад, засоби вираження, інструкція, науково-технічний текст.

Кузан Г.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Национального университета «Львовская политехника»

Рак Н.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков Национального университета «Львовская политехника»

Сенькович А.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Национального университета «Львовская политехника»

**СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ МОДАЛЬНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ
ИНСТРУКЦИЙ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА УКРАИНСКИЙ**

В статье рассматриваются особенности перевода научно-технического текста, а именно специфика перевода модальных глаголов. Проанализированы средства выражения модальности в научно-технических текстах на материале инструкций при переводе с английского языка на украинский. Представлена подробная характеристика модальных глаголов, определены наиболее и наименее распространенные модальные глаголы, употребляемые в инструкциях, а также способы их передачи на украинском языке.

Ключевые слова: модальный глагол, перевод, средства выражения, инструкция, научно-технический текст.

Kuzan H.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Foreign Languages Department, Lviv Polytechnic National University

Rak N.

– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor, Foreign Languages Department, Lviv Polytechnic National University

Senkovych O.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Foreign Languages Department, Lviv Polytechnic National University

**EXPRESSION OF MODALITY IN TRANSLATION OF INSTRUCTIONS
FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN**

This article deals with the peculiarities of the translation of the scientific and technical text, namely the specifics of the translation of modal verbs in technical texts. The means of expressing modality in scientific and technical texts on the basis of instructions during translation from English to Ukrainian are analyzed. A detailed description of modal verbs is given. The most common and least widely used modal verbs in the instructions, as well as the way of their transmitting to the Ukrainian language, are established.

Key words: modal verb, translation, means of expression, instruction, scientific and technical text.

Постановка проблеми. У сучасній мовознавчій науці та в перекладознавстві спостерігається підвищений інтерес до категорії модальності в її багатofункціональних виявах. Модальні відношення і засоби їх реалізації все частіше привертають увагу лінгвістів і стають об'єктом вивчення на формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному, комунікативно-функціональному та текстовому рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у вивчення категорії модальності зробили такі вчені, як Ш. Баллі, О. І. Беляєва, В. В. Виноградов, З. К. Долгополова, Л. С. Єрмолаєва, Г. О. Золотова, Ф. Р. Палмер, В. З. Панфілов та ін. Проте явище модальності все ще залишається об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, оскільки модальні слова і словосполучення вважаються одним із найсуперечливіших лексико-граматичних розрядів слів і привертають увагу дослідників. Вони досі не отримали повного пояснення у зв'язку з багатоплановістю, специфічністю мовного вираження і функціональними особливостями. Таким чином, недостатня наукова систематизація категорії модальності і засобів її вираження в англійській мові обумовлюють **актуальність** даного дослідження.

Метою пропонованої статті є дослідити засоби вираження модальності у науково-технічних текстах на матеріалі інструкцій при перекладі з англійської мови на українську.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) уточнити поняття модальності; 2) встановити роль модальності в перекладі науково-технічних текстів; 3) виявити особливості використання засобів вираження модальності в англійській мові у науково-технічній літературі та їх перекладу з англійської мови на українську.

Вперше питання про модальність було підняте В. В. Виноградим. Він не тільки дав повну та глибоку характеристику цього поняття, але й позначив форми вираження модальності. Він вважає, що відношення змісту речення до дійсності, що встановлюється із точки зору мовця, складає сутність даної категорії [1, с. 148].

І. В. Корунець зауважив, що «модальність, будучи екстралінгвістичною категорією, що виражає відношення мовця до реальності, має загальні в англійській та українській мові засоби реалізації, які в себе включають: фонетичні засоби (наголос та інтонація); лексико-граматичні засоби (модальні дієслова); лексичні засоби (модальні слова та модальні вирази), що виражають суб'єктивну модальність; граматичні засоби, що виражають граматичну модальність» [2, с. 308].

Такий поділ також проводить Я. І. Рецкер, який вважає, що «в теорії практики та перекладу задача, головним чином, полягає у передачі суб'єктивної модальності, як фонетичними, так і лексико-граматичними, лексичними та граматичними засобами» [6, с. 170].

На лексико-граматичному рівні модальність виражається за допомогою модальних дієслів, таких як: *can, may, must, should, ought, shall, will, would, need, dare, to be, to have (to have got)*.

Категорія модальності є варіативним й розповсюдженим явищем, яке охоплює всі жанри дискурсу, в залежності від яких має різні відтінки значень, а разом з тим є домінуючим засобом вираження ставлення автора щодо змісту висвітленої інформації.

Т. Радзівська вказує на слабкі місця прагматики науково-технічного тексту: «Побудові тексту як повідомлення заважає

опосередкований характер інформації та неможливість орієнтуватися на конкретного адресата і враховувати фонд його знань. Науковий текст адресується, з одного боку, множині осіб, з другого – ця адресація опосередкована часом. Тому автор мусить прагнути до послідовного викладу матеріалу» [5].

Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми. Прийнято вважати, що технічній літературі властивий нейтральний спосіб викладу матеріалу, або нейтральний стиль. Однак А. В. Федоров, наприклад, пише: «Поняття якогось «нейтрального» стилю, тобто стилю сухого, позбавленого образності, емоційності, – поняття дуже відносне, бо саме відсутність цих властивостей складає виразну, хоч і негативно стилістичну ознаку ... виявляється в наявності і позитивних характерних ознак» [7, с. 208].

Оточення сучасної людини оснащено різними технічними пристроями, апаратами, приладами, при роботі з якими необхідно виконувати різні дії та операції. Кожен технічний пристрій супроводжується спеціальним текстом-інструкцією з експлуатації по застосуванню. Текст в інструкціях викладається у вказівно-наказовому стилі з формулюваннями типу «винний», «треба», «необхідно», «не дозволено». Текст документа має бути стислий, точний, зрозумілий, оскільки він призначений для постійного користування. Зміст викладається від 2-ї, 3-ї особи, рідше – у безособовій формі [4].

Ми визначаємо *інструкцію* як самостійний тип тексту з особливим способом викладу змісту, за допомогою якого дається точне (покрокове) розпорядження з виконання технічних або інших дій, що приводять до конкретного результату. Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми [3].

Модальність у перекладі може передаватися тими ж засобами, якими вона виражена в оригіналі, або іншими засобами, або ж зовсім не знаходити формального вираження. Однак і в останньому випадку не можна вважати, що вона нічим не виражена. Це означає, що ставлення висловлення до дійсності впливає з самого змісту висловлювання без спеціального модального «показника». Інакше кажучи, в даному реченні модальність міститься не експліцитно, а імпліцитно.

Під час виконання дослідження ми опрацювали 357 випадків використання модальних дієслів у технічних текстах, а також способи їх передачі українською мовою.

Модальне дієслово *can* вживалося у 115 реченнях. З англійської мови на українську воно було передано словами *могти*, *можливість*, *здатність* або взагалі опускалося при перекладі

Найпродуктивнішим способом перекладу є слова *могти*, *мати змогу*, *може* (107 прикладів): *Sound stream (for Android-based devices)*

with this function you **can** select an audio stream on your device, whose volume settings you would like to apply to the sound settings in the program. – Звуковий потік (для пристроїв на базі Android) з цією функцією ви **можете** вибрати аудіо потоку на пристрої, звукові настройки якого будуть використовуватися при відтворенні звукових сигналів програми. Найменш продуктивним способом виявився уникнення його при перекладі (3 приклади): Further you **can** see the list of spectra that are saved in the archive. – Далі **відображається** перелік спектрів в архіві, представлений у вигляді записів з двох рядків на кожен спектр.

Наступні способи вживались практично в однаковій кількості – словом *можливість* (3 приклади), *здатність* (2 приклади).

Дієслово **may** у 30 реченнях перекладається як *могти*, що становить 83 %: The model of the user's device and orientation of the screen **may** differ from those shown on the picture. – Пристрій користувача і орієнтація екрану **можуть** відрізнитися від наведених у прикладі.

У 6 % воно перекладається як *здатність* та в 11 % слово – не перекладається: Calibration **may** take from 2 to 60 seconds, which depends on the gamma background DER. – Тривалість калібрування знаходиться в межах від 2 до 60 с залежно від ПАЕД гамма-фону.

Модальне дієслово **must** на українську мову передавалося словами: *потрібно*, *необхідно* у 79%, *мабуть*, *ймовірно* у 5 % та не перекладалося у 16%: Changing program settings or editing the route **must be** done only after fully stopping the vehicle in a proper place.– Зміна налаштувань програми та/ або редагування маршруту після початку руху **повинні** виконуватися тільки після зупинки транспортного засобу в належному місці.

Модальне **shall** дієслово може виражати обов'язок чи повинність, яке в українській мові не має чіткого вираження: Possibility to carry out simultaneous microanalysis of elemental composition and texture **shall be** provided". – *Можливість проведення одночасного мікроаналізу елементного складу і текстури **має бути** виконане. Cleaning and user maintenance **shall** not be made by children without supervision. – **Не допускається** проведення процедур з очищення та догляду за пристроєм дітьми без нагляду дорослих.*

Воно також виражає тверду, категоричну обіцянку, завірення, упевненість від імені мовця: Children **shall** not play with the appliance. – **Не дозволяйте** дітям гратися з електропристроєм.

Модальне дієслово **will** разом із інфінітивом може також виражати різні значення, найголовніші серед яких воління (бажання), наполегливу вимогу, рішучість, намір. Це модальне дієслово вживається з усіма особами в однині та множині, ніколи не втрачаючи своєї функції допоміжного дієслова (для вираження майбутнього часу).

Виражаючи водночас форму майбутнього часу будь-якої дії та впевненість у її виконанні, **will** може перекладатися на українську мову

певними дієсловами, в залежності від контексту, а також за допомогою дієслів *буду, буде, будеш, будуть, будеме*: *In the process of joint scientific investigations the instrument **will be** used for studies of morphology, element content and crystal structure (42).* – У процесі спільних наукових досліджень прилад **буде** застосований для вивчення морфології, елементного складу та кристалічної структури.

У якості модального дієслова *need* має тільки одну форму, уживається тільки в питальних і негативних реченнях з інфінітивом без частки *to*. Означає необхідність здійснення дії «*потрібно, треба*» або відсутність такої (у негативних реченнях): *You should create new profile only when you **need** a new set of settings.* – Новий профіль варто створювати, якщо **потрібен** новий набір налаштувань.

У деяких випадках модальне дієслово *need* перекладається словом *необхідно*. Згідно нашого дослідження ці випадки складають 20 %.: *Before you begin work with the program, you **need** to acquire the maps for your region.* – Перед початком роботи з програмою вам **необхідно** придбати карти вашого регіону.

Модальне дієслово *should* виражає обов'язок, повинність, моральний обов'язок та певну необхідність і перекладається як *повинний* у 59 % серед окреслених речень, *слід*, що становить 24 %, *треба*, що становить 17 %.

Згідно проведеного дослідження можна констатувати, що найпоширенішими модальними дієсловами, які вживаються в технічній літературі, є *can* (28 %) та *may* (25 %). Досить часто зустрічаються такі модальні дієслова, як *should* (18 %) і *must* (17 %). Найменш вживаними модальними дієсловами виявилися *will, would* (5 %), *shall* (4 %), *need* (3 %).

Висновки. Отже, найпоширенішим способом перекладу одиниць модальності є калькування (*should be set – повинен бути встановлений*) і граматична заміна (*you should select – необхідно вибрати*), рідше зустрічається модуляція (*you must have service from a provider – Ви повинні бути абонентом постачальника*) і контекстуальна заміна (*must be installed – повинен знаходитися*). Інколи модальні слова зовсім вилучаються з контексту (*you must follow the recommendations – дотримуйтесь рекомендацій*).

Література

1. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Труды Ин-та русского языка АН*. Москва, 1950. Т. 2. С. 38–89.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова книга, 2001. 448 с.
3. Матвеева Г. Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. Ростов-на-Дону: Изд-во РУ, 1984. 132 с.
4. Петрова Г. М. Моделирование технических текстов инженерного профиля как методологическая проблема : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2002. 23 с.
5. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ: Ін-т укр. мови АН України, 1993. 194 с.

6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода; дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. 2-е изд., стереотип. Москва: Р. Валент, 2006. 240с.

7. Федоров А. В. Принцип адекватности перекладу та його значення для методики викладання іноземних мов. *Питання методики викладання іноземних мов*: збірник наукових праць. Москва, 1958. С. 200–211.

Остапенко С.

– кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Донецького національного університету економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

УДК [81'25:81'38]:82

**ВАРИАТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

У статті визначено особливості художніх творів та специфіку їх перекладу. На основі компаративного аналізу автором досліджено проблему застосування стилістичних трансформацій в українських перекладах роману Г. Веллса «Машина часу», зроблених М. Івановим та О. Дідик, з'ясовано їх комплексність та виправданість.

Ключові слова: художній переклад, стилістична трансформація, експресивація, логізація, модернізація, архаїзація.

Остапенко С.

– кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой иностранной филологии и перевода Донецкого национального университета экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского, г. Кривой Рог

**ВАРИАТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТИЛИСТИЧЕСКИХ
ТРАНСФОРМАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА ХУДОЖЕСТВЕННОГО
ТЕКСТА**

В статье определяются особенности художественных произведений и специфика их перевода. На основе компаративного анализа автором исследована проблема использования стилистических трансформаций в украинских переводах романа Г. Уэллса «Машина времени», сделанных Н. Ивановым и О. Дидык, выяснена комплексность и оправданность этих переводов.

Ключевые слова: художественный перевод, стилистическая трансформация, экспрессивація, логізація, модернізація, архаїзація.

Ostapenko S.

– Candidate of Science (Theory of Education), Head of Foreign Philology and Translation Department, Donetsk M. Tuhun-Baranovskyi National University of Economics and Trade, based in Kryvyi Rih

**APPLICATION VARIABILITY OF STYLISTIC TRANSFORMATIONS IN
THE FICTION TEXT TRANSLATION**

The article deals with peculiarities of fiction works and their translation characteristic aspects. On the basis of comparative analysis, the author investigates the problem of stylistic transformations application in Ukrainian translations of the novel "The Time Machine" by H. G. Wells, identifies their integrity and propriety.

Key words: literary translation, stylistic transformation, expressivation, logization, modernization, archaization.